

Roofvogeltrek op Cap Bon, Tunesië, in april 1974

Adjan de Jong, Jan van der Kamp, Wim C. Mullié & Rob G. Bijlsma

Tijdens ons verblijf in Tunesië van 17 maart tot en met 5 juni 1974 hebben we een aantal dagen in april op Cap Bon roofvogeltrek geteld. Onze tellingen vormen een aanvulling op de bevindingen van Jean-Marc Thiollay (1975), die er in hetzelfde voorjaar van 26 maart tot en met 14 april telde. Wij hebben onze gegevens nooit officieel gepubliceerd, al zijn de roofvogeltellingen wel in samengevatte vorm (totalen voor 21-29 april 1974) opgenomen in Bijlsma (1987).

Vijfendertig jaar na dato willen we de gelegenheid te baat nemen om de waarnemingen meer in detail te publiceren. Publicatie van 'oude' gegevens is de moeite waard, omdat er zich in de afgelopen decennia forse aantalsveranderingen hebben voorgedaan onder de Europese roofvogels. Op trektelpunten in het Middellandse Zeegebied zijn die veranderingen ten dele vastgelegd, waaronder voor Gibraltar in Zuid-Spanje (Bensusan *et al.* 2007), de Straat van Messina in Italië (Giordano 1991) en Cap Bon in Tunesië (Kisling *et al.* 1994). De resultaten van deze tellingen zijn voor meer dan één uitleg vatbaar (Agostini 2005); elke toevoeging aan de kennis is dan een verbetering van de ijkpunten waarmee we veranderingen in aantallen vastleggen en interpreteren (Zalles & Bildstein 2000).

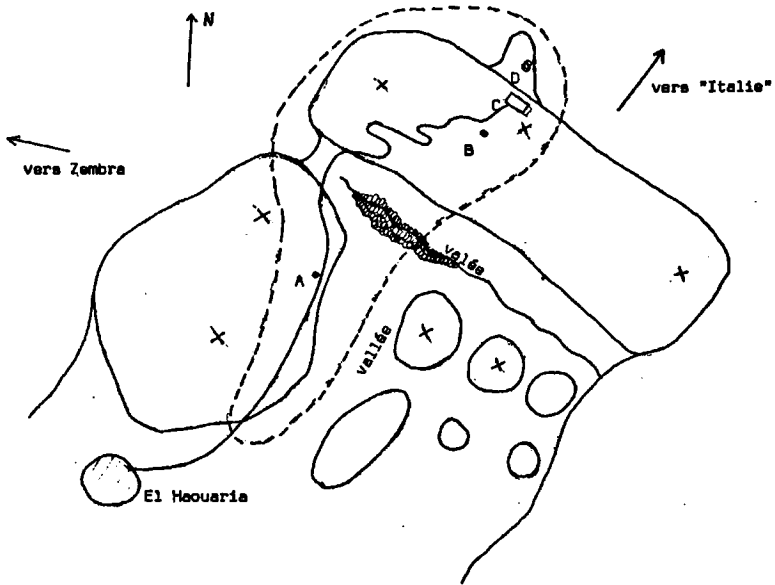
Cap Bon, Tunesië

Cap Bon is een schiereiland aan de noordzijde van Tunesië, aan de ene zijde begrensd door de Golf van Gabès, aan de ander zijde door de Golf van Hammamet. Ongeveer 70 km lang en 30-50 km breed wijst het schiereiland in noordoostelijke richting naar Sicilië dat op ongeveer 150 km afstand ligt. In het centrale deel van de Middellandse Zee is de oversteek van Cap Bon naar Sicilië de kortste weg over het water. Er kunnen zelfs tussenstops worden ingelast op tussenliggende eilanden, zoals Pentelleria (90 km ten OZO van Cap Bon). De route via Cap Bon wordt door roofvogels eigenlijk alleen in het voorjaar gebruikt; in het najaar is de trek vanaf Sicilië richting Cap Bon beduidend geringer.

De eigenlijke kaap is het eindpunt van een heuvelrug die vanuit het binnenland in ZW-NO richting loopt. Het hoogste punt is 393 meter boven zeeniveau. Aan de voet van de noordoostelijke punt steekt een kleine landtong de zee in; hierop staat een kleine vuurtoren. Aan de landzijde van de rug loopt een dal met wat bos en een beekje. Loodrecht op dit dal staat een ander dal, dat vanaf El Haouaria (het dorpje aan de voet van de Cap), naar de Cap loopt, aan beide zijden begrensd door vrij hoge heuvels.

De trek werd de eerste dagen vanaf een minder gunstig punt geteld; hoewel het merendeel van de passanten zal zijn opgemerkt, is een deel ons vermoedelijk ongezien ontglipt. Vanaf de tweede telpost kon de complete omgeving van de kaap worden overzien; de kans is klein dat we toen veel hebben gemist. We gebruikten 10x50, 12x50 en 15x70 kijkers, daarnaast een telescoop 15-60x100. Hiermee konden we alles

goed waarnemen. De vogels werden zo lang als mogelijk gevolgd, waarmee we uit zee terugkerende vogels kan afstrepen als passanten. Op deze wijze zullen alleen de vogels die een oostelijk rondje maakten aan onze aandacht zijn ontsnapt; we kregen niet de indruk dat die categorie groot is geweest. Dubbeltellingen waren dus niet geheel uit te sluiten.

Figuur 1. Overzicht van Cap Bon, met belangrijkste telpunten (A en B). *Overview of Cap Bon with observation sites (A and B).*

De weersomstandigheden tijdens onze korte telperiode waren nogal wisselvallig (Bijlage 1), van ronduit slecht tot mooi. De trek is sterk afhankelijk van het weer ter plekke, meer in het bijzonder zicht en windrichting. Tegenwind is altijd goed in termen van waarnemingen doen (vogels vliegen lager en dichter op de kaap), meewind daarentegen resulteert in hoge trek die vaak ongemerkt passeert.

Resultaten

Wespendief *Pernis apivorus*

De Wespendieven begonnen eind april net een beetje op gang te komen. Tot en met 14 april zag Thiollay (1975) er maar 30, terwijl wij er van 21-29 april al 608 opmerkten, de meeste daarvan op 29 april (Bijlage 1). In het algemeen was er 's ochtends weinig trek; pas vanaf 11.00 uur begon de passage aan te trekken om in de namiddag (14.00-16.00 uur) zijn piek te bereiken. Van 16.00-17.00 uur zagen we meestal weinig Wespendieven langskomen, met uitzondering van 29 april: er passeerden toen 167

Wespendieven in vrijwel één grote groep. Deze vogels moeten laat op de avond bij Sicilië aan land zijn gekomen.

De bulk van de wespendieventrek moet in mei hebben plaatsgevonden. De telling van Thiollay (1977), die de periode 1-20 mei 1975 bestreek, laat dat duidelijk zien (Tabel 1). Ook de telling van Dejonghe (1980) in 1979 laat daar geen misverstand over bestaan. De Duitse telgroep die in de vroege jaren negentig op Cap Bon actief was, zag Wespendieven voornamelijk in de eerste helft van mei passeren (Kisling *et al.* 1994).

Zwarte Wouw *Milvus migrans*

Voorafgaand aan ons bezoek had Thiollay (1975) al forse aantallen Zwarte Wouwen zien langskomen (Tabel 1); wij zagen vooral op 26, 28 en 29 april goede trek.

Aasgier *Neophron percnopterus*

Aasgieren aarzelden erg lang voordat ze de oversteek waagden; zelfs na urenlang rondcirkelen vlogen ze vaak nog terug. Zodoende was onderscheid tussen lokale vogels en doortrekkers niet altijd even gemakkelijk. Op Cap Bon is Jebel El Haouaria de enige plek waar de soort broedt (Isenmann *et al.* 2005). Helaas hebben we geen informatie over leeftijden van passanten; in elk geval was het aandeel juvenielen gering.

Slangenarend *Circaetus gallicus*

Onze telperiode viel aan het eind van de doortrek voor deze soort, vandaar de geringe aantallen. De soort is een lokale broedvogel (Isenmann *et al.* 2005), en hing dan ook veelvuldig rond, foeragerend langs de hellingen.

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*

Wij maakten de staart van de trek mee. Ruim voor aankomst in Tunis, varende per boot, zagen we een Bruine Kiekendief op volle zee naar het NNO koersen; deze vogel moet vanaf Bizerte zijn vertrokken, ongeveer 110 km ten westen van Cap Bon.

Steppekiekendief *Circus macrourus*

Dat wij 8 Steppekiekendieven zagen, is opvallend. In de Straat van Messina, waar in het voorjaar de oversteek van Sicilië naar de vaste wal van Italië wordt gemaakt, worden pas vanaf halverwege de jaren negentig in toenemende mate Steppekiekendieven gezien (gemiddeld 6.7 vogels per jaar in 1984-93, tegen 49 per jaar in 1994-2001; Corso & Cardelli 2004). Daarvoor was het een zeldzame soort. Deze soort komt Afrika via de noordoostzijde binnen, maakt een westwaartse lus door de Sahel om via Cap Bon de oversteek naar Italië te maken. Of dit tegenwoordig meer gebeurt dan in de jaren zeventig en tachtig van de 20ste eeuw is onbekend; ook is onduidelijk of deze lusbeweging een standaardpraktijk is van Steppekiekendieven. Een gesatellietzenderde vogel uit Kazachstan voldeed in ieder geval niet aan dit beeld: zijn voorjaarsvlucht vanuit Zuid-Soedan lag ver oostelijk van de trekbaan in de voorafgaande herfst, namelijk heen via Sinai en terug halverwege de Rode Zee en Saoedi-Arabië (www://natural-research.org/news/paha_KZsat.htm).

Tabel 1. Getelde aantallen van roofvogels en ooievaars op Cap Bon, Tunesië, in voorjaar 1974, 1975, 1979, 1990, 1991 en 1992. *Number of raptors and storks counted at Cap Bon, Tunisia, in spring 1974, 1975, 1979, 1990, 1991 and 1992.*

Bronnen/Sources: (1) Thiollay 1975, (2) dit artikel/*this paper*, (3) Thiollay 1977, (4) Dejonghe 1980, (5) Kisling *et al.* 1994.

Period	26/3-14/4	21-29/4	1-20/5	30/4-16/5	5/3-23/5	26/3-23/5	5/26/3-23/5
Jaar	1974	1974	1975	1979	1990	1991	1992
Bron	1	2	3	4	5	5	5
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	141	3	?	55	1511	993	793
Zwarte Ooievaar <i>C. nigra</i>	21	9	?	47	93	100	109
Wespendief <i>Pernis apivorus</i>	30	608	9587	10.055	3476	3652	4201
Wespendief/Buizerd <i>Pernis/Buteo</i>	-	12	-	278	-	-	-
Rode Wouw <i>Milvus milvus</i>	4	-	7	2	0	3	3
Zwarte Wouw <i>M. migrans</i>	4208	280	2827	589	1876	1934	1471
Aasgier <i>Neophron percnopterus</i>	42	27	377	119	119	98	119
Vale Gier <i>Gyps fulvus</i>	-	-	-	-	5	11	3
Slangenarend <i>Circaetus gallicus</i>	31	3	239	21	121	66	74
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	318	8	91	239	1244	1073	816
Blauwe Kiekendief <i>C. cyaneus</i>	4	-	-	-	5	25	26
Steppekiekendief <i>C. macrourus</i>	17	8	9	2	4	7	4
Grauwe Kiekendief <i>C. pygargus</i>	89	4	47	44	192	117	86
Kiekendief sp. <i>Circus</i> sp.	-	37	-	89	213	80	160
Sperwer <i>Accipiter nisus</i>	36	2	3	15	32	62	32
Balkansperwer <i>A. brevipes</i>	-	-	3	-	-	-	-
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	847	11	759	383	360	159	78
Arendbuizerd <i>B. rufinus</i>	34	5	101	2	131	129	72
Dwergarend <i>Hieraaetus pennatus</i>	16	8	299	40	132	106	136
Havikarend <i>H. fasciatus</i>	-	4	-	1	1	1	1
<i>Hieraaetus</i> sp.	-	2	-	-	-	-	-
Steppenarend <i>Aquila nipalensis/rapax</i>	-	1	-	2	3	11	1
Schreeuwarend <i>A. pomarina</i>	11	-	87	11	1	4	9
Arend sp. <i>Aquila</i> sp.	-	-	-	-	5	3	15
Visarend <i>Pandion halietus</i>	10	-	3	5	8	7	10
Kleine Torenvalk <i>Falco naumanni</i>	-	2	-	52	-	-	-
Torenvalk <i>F. tinnunculus</i>	-	97	-	62	-	-	-
Roodpootvalk <i>F. vespertinus</i>	3	19	110	65	190	21	733
Smelleken <i>F. columbarius</i>	3	-	4	1	-	-	-
Boomvalk <i>F. subbuteo</i>	18	9	45	24	91	50	34
Eleonora's Valk <i>F. eleonorae</i>	-	-	-	3	15	7	3
Sakervalk <i>F. cherrug</i>	4	4	11	2	-	-	-
Slechtvalk <i>F. peregrinus</i>	1	1	6	-	-	-	-
Valk sp. <i>Falco</i> sp.	-	4	-	-	84	10	39
Grote valk <i>Large falcon</i>	-	3	-	-	-	-	-
Kleine valk <i>Small falcon</i>	794	1	961	169	355	311	62
Roofvogel sp. <i>Raptor</i> sp.	-	10	-	-	803	182	175

Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*

Niet alle kiekendieven konden we op naam brengen, maar omdat onze telperiode middenin de doortrekperiode van de Grauwe lag, heeft waarschijnlijk een belangrijk deel van de ongedetermineerde kiekendieven betrekking op deze soort. Aan de

overkant, op het eiland Ustica en in de Straat van Messina, worden tijdens de voorjaarstrek meer Grauwe Kiekendieven opgemerkt dan tijdens de najaarstrek (Panuccio & Agostini 2006).

Sperwer *Accipiter nisus*

Wij zagen slechts twee vrouwtjes passeren; de trektijd voor deze soort zat er dan ook grotendeels op. Volgens de plaatselijke jagers was de vangst in voorjaar 1974 erg slecht geweest (maar 2 gevangen, volgens een informant). Op het plaatselijke roofvogelfeest, *Fête du faucon*, waren echter ruim 30 sperwervrouwtjes aanwezig. Met de Sperwers worden doortrekkende Kwartels *Coturnix coturnix* gevangen. De roofvogels worden op twee manieren gevangen. De eerste methode omvat het gebruik van een lokvogel en een klapnet; het klapnet wordt vanuit een schuilhut bediend. Deze methode is selectief. De tweede manier is aselectief, namelijk grote netten die in de vallei tussen de bomen worden opgehangen en waar van alles tegenaan en in vliegt. Naast roofvogels hebben we gezien dat ook Derguilen, Nachtzwaluwen en Koekoeken hier in terecht komen (en het loodje leggen vanwege de beschadigingen die ze oplopen). Wij zagen enkele tientallen schuilhutjes waarvan er tijdens ons verblijf maar enkele in bedrijf waren. In het dal hingen ruim 100 netten (elk 1x2 m).

Buizerd *Buteo buteo*

De Buizerds kwamen meestal alleen of in kleine groepen door. Hoewel we enkele gewone Buizerds *B.b. buteo* zagen, behoorde het merendeel (60%) vermoedelijk tot de ondersoort *vulpinus*.

Arendbuizerd *Buteo rufinus*

Deze soort is redelijk algemeen in het gebied van Cap Bon; de vogels broeden er ook in klein aantal (ondersoort *Buteo r. cirtensis*; Isenmann *et al.* 2006). De vogels die wij als trekker hebben genoteerd, verdwenen boven zee in noordoostelijke richting, en wel 3 ex. naar NO (samen met 1 Aasgier, 1 Bruine Kiekendief en 9 Zwarte Wouwen) op 26 april (12.00-13.00 uur) en 2 ex. (1 kwam van Zembra) naar NNO (12.00-13.00 uur) op 28 april.

Dwergarend *Hieraaetus pennatus*

Ondanks dat we midden in de trektijd van Dwergarenden zaten, zagen we er maar weinig. De kleurfasen waren 7x licht en 1x donker.

Kleine Torenvalk *Falco naumanni*

Een lastig beestje, dat op Cap Bon moeilijk is te onderscheiden van Torenvalken; vaak is de afstand te groot om met zekerheid te zeggen welke van de twee passeert.

Torenvalk *Falco tinnunculus*

Een redelijk algemene soort, waarvan de trektijd tijdens onze aanwezigheid (eind april) op zijn eind liep. Overigens zag Gerard van Dijk in 1973 begin mei nog 9 en 12 passanten tijdens enkele uren tellen op twee dagen.

Roodpootvalk *Falco vespertinus*

Onze waarneemperiode viel aan het begin van de doortrek van Roodpootvalken. We zagen slechts kleine groepen. In het najaar wordt de soort op Cap Bon niet waargenomen, wat wijst op circulaire trek (binnenkomst via oostzijde van Afrika, terugkeer naar Europa volgens een wat westelijker koers). De aantallen die in het voorjaar in Sicilië worden gezien zijn normaliter veel groter dan die op Cap Bon; in 1992 werden bijvoorbeeld op Cap Bon 733 ex. geteld, tegen 6860 op Sicilië (Kisling *et al.* 1994). Waarschijnlijk vertrekken de vogels over een veel breder front uit Noord-Afrika dan alleen Cap Bon. Hierop werd al gezinspeeld door Hùe & Etchécopar (1964), die zezen op trek vanaf de kust van Cyrenaica (Oost-Libië, vermoedelijk uitkomend op Kreta en Griekenland). Isenmann *et al.* (2006) noemen waarnemingen in het voorjaar langs de gehele Tunesische kust, wat evenmin op stuwning bij Cap Bon wijst. Op Cap Bon werden tussen 1956 en 1969 385 Roodpootvalken gevangen en geringd (Dejonghe 1980). Terugmeldingen in Europe kwamen van Sicilië (1), Tsjechië (1), Slowakije (1), Roemenië (1), Ukraine (4), Georgië (1) en Rusland (oostelijk tot de NW-zijde van de Kaspische Zee).

Boomvalk *Falco subbuteo*

De 9 passanten die wij zagen duiden erop dat de trek nog niet voorbij was. Dat komt overeen met de waarnemingen van Thiollay (1977). Brosset (1971) schatte dat er begin mei 1971 dagelijks honderden passeerden; zou hij zich hebben vergist in Roodpootvalken?

Sakervalk *Falco cherrug*

Naast de vier doortrekkers zagen we tussen 27 en 29 april twee vogels van dichtbij jagen. Dat deden ze uiterst spectaculair, waarbij ze het vooral gemunt hadden op kiekendieven.

Slechtvalk *Falco peregrinus*

De ondersoort van de enige trekker bleef onbekend, maar we vermoeden dat het om de Noord-Europese *F.p. calidus* ging.

Discussie

Betrouwbaarheid van tellingen van roofvogels bij Cap Bon

Onze telling is een aanvulling op die van Thiollay (1975) in hetzelfde seizoen. Samen met zijn telling in 1975 (Thiollay 1977) en die van Dejonghe (1980) in 1979 zijn het de enige kwantitatieve referenties die we hebben van de passage van roofvogels over Cap Bon in de jaren zeventig. Uit de periode daarvoor hebben we slechts hapsnap waarnemingen tot onze beschikking (Steinbacher 1958, Brosset 1971). Pas in de vroege jaren negentig werden de tellingen tijdelijk hervat (Kisling *et al.* 1994). Helaas is er nadien niet meer systematisch geteld (Isenmann *et al.* 2006). Dat is des te meer jammer omdat er in de tussentijd nogal wat is veranderd in de numerieke passage van de verschillende soorten. Zelfs zoveel dat de tellers aan de Straat van Messina hun

twijfel hebben uitgesproken over de betrouwbaarheid van de tellingen op Cap Bon (Agostini 2005). De voorjaarstrek over de Straat van Messina moet immers voor een belangrijk deel via Tunesië de oversteek naar Italië hebben gemaakt, en dus enige overeenkomst hebben met wat bij Cap Bon is waargenomen. Agostini (2005) gaat zelfs zover te veronderstellen dat Thiollay indertijd veel beesten dubbel heeft geteld, namelijk vogels die zee kozen en – al dan niet via een omweg - terugkwamen om later een nieuwe poging te wagen. Hij onderbouwt die stelling met eigen waarnemingen in voorjaar 1990 en 1992, waaruit zou blijken dat individueel herkenbare beesten en groepen bij herhaling bij Cap Bon opdoken, soms zelfs over meerdere dagen (Agostini 2005). Helaas zijn de feitelijke waarnemingen dienaangaande in obscure blaadjes gepubliceerd, en valt niet te achterhalen hoe groot dit probleem echt is geweest. Opmerkelijk is in dit verband dat de Duitsers, die in 1990 en 1992 eveneens op Cap Bon telden (Kisling *et al.* 1994), nadrukkelijk vermelden dat ze de vertrekkende vogels boven zee volgden tot ze uit zicht verdwenen waren (ze geven geen lijst met medewaarnemers, dus het is onduidelijk of de Italianen en Duitsers hebben samengewerkt, wat – gezien de locatie – haast niet anders kan). Ook Thiollay (1975) en Dejonghe (1980) waren zich, net als wij, terdege bewust van de langdurige aarzelingen van zwevers en de kans op terugkeer; iedereen hield daar rekening mee. Uiteraard kunnen ondanks deze aandacht vogels ongezien terug zijn gevlogen naar de kust, om alsnog een poging te wagen. Dubbeltellingen zijn dus niet uitgesloten, maar het is niet waarschijnlijk dat de gevonden verschillen in doortrekaantallen tussen de jaren zeventig en negentig puur hierop terug te voeren zijn.

Trends

Hoe groot zijn die verschillen precies? Als we voor het gemak even voorbijgaan aan de verschillen die jaarlijks optreden in de sterkte van doortrek onder invloed van lokale omstandigheden (vooral windrichting), en optimistisch aannemen dat de totalen voor min of meer compleet getelde voorjaren werkelijk een indicatie zijn van de relatieve talrijkheid van de respectievelijke soorten, dan zien we verschillen en overeenkomsten (Tabel 2).

De afnames van Zwarte Wouw, Aasgier, Slangenarend en Steppekiekendief in Europa zijn terug te vinden in de doortrek bij Cap Bon. In dit verband is de sterke toename van Steppekiekendieven als doortrekker in de Straat van Messina vanaf halverwege de jaren negentig) een opvallend andere uitkomst (Corso & Cardelli 2004, Panuccio & Agostini 2006). Waarschijnlijk zijn de tellingen bij Cap Bon geen goede graadmeter voor het meten van aantalsveranderingen in Steppekiekendieven (ze vertrekken in het voorjaar over een breder front dan alleen Cap Bon, net als Roodpoot- en Boomvalken, deels onder invloed van wind), terwijl een deel van de toename in de Straat van Messina is te wijten aan betere identificatie in de loop der jaren (vooral vogels in vrouw- en jeugdkleed). Dat de Wespendif door BirdLife als stabiel wordt aangeduid, heeft te maken met landen waarvan de trend in feite niet bekend is (zoals Rusland, goed voor de helft van alle paren in Europa). In de landen waarvan wel een betrouwbare trend bekend is (en met een substantiële populatie), zoals Zweden, Finland en Duitsland, is al geruime tijd een afname gaande. De idee

dat de toenemende aantallen tijdens de trek op verschillende locaties in Italië een werkelijke toename weerspiegelen (in het bijzonder in de Balkan, gebaseerd op BirdLife International 2004), wat weer geweten wordt aan verminderd afschot in Calabrië (Agostini 2007), is moeilijk te verifiëren. De veronderstelde toename in de Balkan komt wonderwel overeen met de toegenomen kennis van roofvogels aldaar (Puzović 2000); een waarnemereffect ligt dan meer voor de hand. Evenzo is de kennis van de doortrek in Italië enorm verbeterd in de afgelopen decennia (Giordano 1991, Agostini *et al.* 2004, Agostini & Panuccio 2005), wat een positieve neerslag moet hebben gehad op de getelde aantallen.

Tabel 2. Aantal doortrekkers in het voorjaar en trends van enkele roofvogelsoorten, gebaseerd op tellingen van roofvogeltrek op Cap Bon (Tunesië). Voor 1974-75 zijn de aantallen van Thiollay (1975, 1997) opgeteld bij de onze uit 1974 (bronnen 1-3 in Tabel 1); het daaruit voortkomende aantal is vergeleken met dat uit 1979 (Dejonghe 1980, zie bron 4 in Tabel 1). Het hoogste aantal is vervolgens aangehouden als het voorjaarsmaximum; in werkelijkheid vertonen beide bronnen hiaten in de telreeks waardoor het werkelijke aantal passanten zeker hoger ligt. Dit is minder een probleem in 1990-92, toen er het hele voorjaar ononderbroken is geteld (zie bron 5 in Tabel 1). De trend voor Tunesië is als volgt (vergelijking 1974-79 met 1990-92): 0 = stabiel (minder dan 20% verandering), - en + = 20-50% verandering, -- en ++ = >50% verandering. De trend voor Europa komt uit BirdLife International (2004), en volgt min of meer dezelfde criteria. *Number of passage migrants during spring migration (based on data in Table 1, counting periods in 1970s not complete, unlike those in the early 1990s) and trends of some raptor species at Cap Bon (Tunisia). The trend in Tunisia is as follows: 0 = stable (change <20%), - and + = 20-50% change, -- and ++ = >50% change. The trend in Europe is based on BirdLife International (2004).*

Tijdvak	Period	1974-79	1990-92	Tunesië	Europa
Wespendief	<i>Pernis apivorus</i>	10.000	4200	--	0
Zwarte Wouw	<i>Milvus migrans</i>	7300	1935	--	--
Aasgier	<i>Neophron percnopterus</i>	450	120	--	--
Slangenarend	<i>Circaetus gallicus</i>	270	120	--	-
Bruine Kiekendief	<i>Circus aeruginosus</i>	420	1245	++	+
Grauwe Kiekendief	<i>C. pygargus</i>	180	190	0	+
Steppekiekendief	<i>C. macrourus</i>	35	10	--	--
Sperwer	<i>Accipiter nisus</i>	40	60	+	+
Buizerd	<i>Buteo buteo</i>	1620	360	--	+
Arendbuizerd	<i>B. rufinus</i>	140	130	0	--
Dwergarend	<i>Hieraetus pennatus</i>	325	140	--	0
Boomvalk	<i>Falco subbuteo</i>	70	90	+	0

De toename van de Bruine Kiekendief, een (tijdelijk?) herstel van de Grauwe Kiekendief en de toename van de Sperwer in de jaren tachtig en negentig gingen evenmin onopgemerkt voorbij aan Cap Bon (Tabel 2). Daarom is de sterke afname van de Buizerd als doortrekker op Cap Bon des te opmerkelijker; de toename in Europa staat immers buiten kijf. Een identieke discrepantie werd op Gibraltar ontdekt (Bensusan *et al.* 2007). Voor deze soort ligt het voor de hand te veronderstellen dat Buizerds van de nominaatvorm nog maar zelden tijdens de trek oversteken naar Afrika,

iets wat ze 20-30 jaar geleden veel vaker deden (zij het op populatieniveau ook toen al volstrekt marginaal). Ook de Dwergarend tendeert al zeker sinds de jaren tachtig naar overwintering in Zuid-Europa, zij het op bescheidener niveau dan Buizerds (die Europa eigenlijk niet verlaten, met uitzondering van de volledig migratoire ondersoort *B.b. vulpinus* die in zuidelijk Afrika overwintert). Toenemende overwintering van Dwergarenden in Zuid-Europa is duidelijk zichtbaar in Portugal (Costa 1994), Spanje (Martínez & Sánchez-Zapata 1999, García Dios 2004) en Italië (Baghino *et al.* 2007). Het gaat daarbij al om vele honderden exemplaren.

De uiteenlopende trends van de Arendbuizerd zijn lastiger te verklaren. De tellingen op Cap Bon worden bemoeilijkt door de lokale broedvogels, iets wat ook wordt benadrukt door Isenmann *et al.* (2006).

Ooievaars

Hoewel Cap Bon geen doortrek van betekenis kent van ooievaars, althans niet in vergelijking met Gibraltar en Bosporus (Bijlsma 1987), is er in de loop van de jaren een duidelijke verandering opgetreden. In de jaren zeventig waren Ooievaar en Zwarte Ooievaar schaars (Tabel 1). In 1990, daarentegen, werden er al 1500 Ooievaars geteld, terwijl de Zwarte Ooievaar met 100 exemplaren per voorjaar passeerde. Eenzelfde ontwikkeling is gemeld voor de Straat van Messina, zij het dat de aantallen daar beduidend beneden die van Cap Bon liggen (hooguit resp. 100 en enkele tientallen in de vroege jaren negentig; Corso *et al.* 1999). Blijkbaar kiezen de ooievaars, na het bereiken van Sicilië, een route die ze aan het zicht van de tellers in Calabrië onttrekt. De toename van de doortrekaantallen loopt parallel met de toename van beide soorten in de broedgebieden (BirdLife International 2004).

Dank

De Tunesië-trip was deels bedoeld als praktijkstudie voor de afdeling Natuurbeheer van wat toen nog Landbouwhogeschool Wageningen heette, tegenwoordig Universiteit van Wageningen (AdJ). Het veldwerk is uitgevoerd door AdJ, JvdK en WCM, het schrijfwerk door AdJ en RGB. Bij de voorbereiding kregen we hulp van Prof. M.F. Mörzer Bruijns (†), die altijd enthousiast reageerde op welk initiatief dan ook, en per direct zijn vele contacten inzette om de plannen te ondersteunen. Gerard van Dijk had anno 2007 nog de voorlopige resultaten van de Tunesië-trip in zijn archief zitten waaruit dit overzicht kon worden samengesteld. Wie wat bewaart, die heeft wat...

Informatie over Tunesië kregen we indertijd op het Biologisch Station Tour du Valat, Frankrijk (L. Hoffmann, B. de Goldschmidt, A. Johnson, H. Hafner (†) en C.A. Karp). In Tunesië werden we geholpen door M. Lachaux (Institut de Recherches Scientifiques et Techniques), Père Lauthe (ringen, postadres), Mr. Salat, leden van de Club de Bague de Radès, familie van Beuningen, de families Mailles (Gabès) en Bouman (Tunis) en 'les Américains du corps de la paix'. Onze Tunesische contacten waren B. Mena (l'Institut de Recherches Scientifiques et Techniques, Cartage), B. Mustapha (l'Association Tunisienne pour la Protection de la Nature et de l'Environnement), Mr. Klibi (la Maison de la Culture Ibn Khaldoun, Tunis), Mr. Kacam (Direction des Forêts) en Mr. Hili (l'Institut Physique).

Summary

Jong A. de, van der Kamp J., Mullié W.C. & Bijlsma R.G. 2009. Raptor migration at Cap Bon, Tunisia, in April 1974. *De Takkeling* 17: 256-267.

In 1974, raptor migration was counted at Cap Bon in Tunisia, the jumpboard for raptors crossing the Central Mediterranean in spring, between 21 and 29 April. This period complements the count, albeit with a 6-day gap, performed by Thiollay (1975) between 26 March and 14 April 1974. In combination with the May-count in 1975 (Thiollay 1977), these three separate efforts cover the better part of the migratory period of a single spring in the mid-1970s. The count by Dejonghe (1980), from 30 April up to and including 16 May 1979, produced another validation for numbers counted in the 1970s (Table 1). A comparison with spring counts in 1990-92 (Kisling *et al.* 1994) showed steep declines in the numbers of Honey Buzzard *Pernis apivorus*, Black Kite *Milvus migrans*, Egyptian Vulture *Neophron percnopterus*, Short-toed Eagle *Circaetus gallicus*, Pallid Harrier *Circus macrourus*, Buzzard *Buteo buteo* (probably nominate) and Booted Eagle *Hieraaetus pennatus*. Increases were evident in Marsh Harrier *Circus aeruginosus*, Sparrowhawk *Accipiter nisus* and Hobby *Falco subbuteo*. Montagu's Harrier *Circus pygargus* and Long-legged Buzzard *Buteo rufinus* were more or less stable. Most of these trends reflect real population changes in Europe. However, the decline in passage of Honey Buzzards seems to contradict the supposedly stable European population (BirdLife); however, reliably monitored trends in Europe (Sweden, Finland, Germany) indicate long-term declines, and the decline in Tunisia during spring migration is therefore consistent with a decline on the western and northern breeding grounds. On the other hand, the decline in passage of Common Buzzards contradicts the positive trend in Europe; a similar discrepancy was found at Gibraltar (Bensusan *et al.* 2007). The tendency of Buzzards to cross the Mediterranean Sea to winter in Africa has presumably declined during the past decades, accounting for the much lower numbers counted at watch sites like Gibraltar and Cap Bon nowadays. A similar trend is visible in Booted Eagles, which increasingly winter in southern Europe.

Literatuur

- Agostini N. 2005. Are earlier estimates of Accipitrids crossing the channel of Sicily (Central Mediterranean) during spring migration accurate? *J. Raptor Res.* 39: 184-186.
- Agostini N. & Panuccio M. 2005. Analysis of the spatial migration patterns of adult Honey Buzzards (*Pernis apivorus*) during spring and autumn in the Central Mediterranean. *Ring* 27: 215-220.
- Agostini N., Panuccio M., Mellone U., Lucia G., Wilson S. & Ashton-Booth J. 2007. Do migration counts reflect population trends? A case study of the Honey Buzzard *Pernis apivorus*. *Ardeola* 54: 339-344.
- Baghino L., Premuda G., Gustin M., Corso A., Mellone U. & Cardelli C. 2007. Exceptional wintering and spring migration of the booted eagle *Hieraaetus pennatus* in Italy in 2004 and 2005. *Avocetta* 31: 57-62.
- Bensusan K.J., Garcia E.F.J. & Cortes J.E. 2007. Trends in abundance of migrating raptors at Gibraltar in spring. *Ardea* 95: 83-90.

- Bijlsma R.G. 1987. Bottleneck areas for migratory birds in the Mediterranean region. Study Report No. 18. ICBP, Cambridge.
- BirdLife International 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. BirdLife International, Cambridge.
- Brosset A. 1971. Quelques observations de printemps au Cap Bon (Tunisie). *Alauda* 39: 223-226.
- Corso A. 2001. Raptor migration across the Strait of Messina, southern Italy. *British Birds* 94: 196-202.
- Corso A. & Cardelli C. 2004. The migration of Pallid Harrier across the central Mediterranean. *British Birds* 97: 238-246.
- Corso A., Giordano A., Ricciardi D., Cardelli C., Celesti S., Romano L. & Ientile R. 1999. Migrazione di Cicogna bianca *Ciconia ciconia* e Cicogna nera *Ciconia nigra* attraverso lo Stretto di Messina. *Avocetta* 23: 55.
- Costa H. 1994. A invernada da Águia-calçada *Hieraaetus pennatus* em Portugal. *Airo* 5: 24-27.
- Dejonghe J.F. 1980. Analyse de la migration pré-nuptiale des rapaces et des cigognes au Cap Bon (Tunisie). *Oiseau et R.F.O.* 50: 125-147.
- Etchécopar R.D. & Hüe F. 1964. Les oiseaux du Nord de l'Afrique, de la Mer Rouge aux Canaries. Boubée et Cie, Paris.
- García Dios I.S. 2004. Spanish ringing and recovery records of Booted Eagles (*Hieraaetus pennatus*). *J. Raptor Res.* 38: 168-174.
- Giordano A. 1991. The migration of birds of prey and storks in the Straits of Messina. *Birds of Prey Bulletin* 4: 239-250.
- Isemann P., Gaultier T., El Hili A., Azafzaf H., Dlensi H. & Swart M. 2005. Oiseaux de Tunisie. Société d'Études Ornithologiques de France, Paris.
- Kisling M., Horst B. & Hein C. 1994. Vogelzug Tunesien-Sizilien: Die Beobachtung des Vogelzug im Frühjahr der Jahre 1990-1992, Cap Bon/Tunesien Messina/Italien, am Beispiel der Greifvögel, Kraniche und Storche. NABU, Dresden. (www.migration-unlimited.org/assets/Vogelzug1990bis92.pdf).
- Martínez J.E. & Sánchez-Aapata J.A. 1999. Invernada de aguillilla calzada (*Hieraaetus pennatus*) en España. *Ardeola* 46: 93-96.
- Panuccio M. & Agostini N. 2006. Spring migration of Pallid (*Circus macrourus*) and Montagu's Harriers (*Circus pygargus*) in relation to sex and age classes at two watch sites of the Central Mediterranean. *Buteo* 15: 3-10.
- Puzović S. (ed.) 2000. Atlas of birds of prey of Serbia. Institute for Protection of Nature of Serbia, Beograd.
- Steinfatt O. 1934. Vogelwelt und Vogelzug auf der Insel Pentellieria. *J. Ornithol.* 82: 409-419.
- Steinbacher J. 1958. Migration de printemps en Tunisie. *Alauda* 26: 199-227.
- Thiollay J.-M. 1975. Migration de printemps au Cap Bon (Tunisie). *Nos Oiseaux* 33: 109-121.
- Thiollay J.-M. 1977. Importance des populations de rapaces migrateurs au Méditerranée occidentale. *Alauda* 45: 115-121.
- Zalles J.I. & Bildstein K.L. (eds). 2000. Raptor Watch. A global directory of raptor migration sites. BirdLife International & Hawk Mountain Sanctuary, Cambridge & Kempton.

Adressen:

AdJ, Dept. of Wildlife, Fish and Environmental Studies, University of Agricultural Sciences, SE-901 83 Umeå, Sweden, Adriaan.de.Jong@vfm.slu.se

JvdK, janakka@hotmail.com

WM, BP 3300, Dakar, Senegal, wim_sen@yahoo.fr

RGB, Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse, rob.bijlsma@planet.nl

Bijlage 1. Weer- en telomstandigheden en getelde aantallen ooievaars en roofvogels op Cap Bon in april 1974. *Weather, census information and number of storks and raptors counted at Cap Bon in April 1974.*

Aprildatum <i>April date</i>	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Begintijd <i>Start (h)</i>		8	9	12	9	9	9½	10	9½
Eindtijd <i>End (h)</i>		17	17	14	11*	17	15	16	17
Weer <i>Weather</i>	+	+	-	--	-	+	+	++	++
Windrichting <i>Wind direction</i>	NW	NW	Z	O	NW	W	Z	W	O
Windsnelheid <i>Wind speed</i>	-	-	+	+	++	-	++	+	+
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Zwarte Ooievaar <i>C. nigra</i>	1	-	-	-	-	1	-	8	-
Wespendief <i>Pernis apivorus</i>	1	11	40	2	-	197	-	16	340
Wespendief/Buizerd <i>Pernis/Buteo</i>	1	-	1	-	-	1	-	-	9
Zwarte Wouw <i>M. migrans</i>	12	16	12	-	-	47	-	59	146
Aasgier <i>Neophron percnopterus</i>	-	8	3	-	-	1	-	15	-
Slangenarend <i>Circaetus gallicus</i>	1	2	-	-	-	-	-	-	-
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	-	5	2	-	-	-	-	1	-
Steppekiekendief <i>C. macrourus</i>	-	5	2	-	-	-	-	1	-
Grauwe Kiekendief <i>C. pygargus</i>	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Kiekendief sp. <i>Circus</i> sp.	-	6	11	-	-	18	-	-	2
Sperwer <i>Accipiter nisus</i>	-	-	1	-	-	-	-	1	-
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	-	4	1	3	1	-	-	-	2
Arendbuizerd <i>B. rufinus</i>	-	-	-	-	-	3	-	2	-
Dwergarend <i>Hieraaetus pennatus</i>	-	-	-	-	-	1	-	-	7
Havikarend <i>H. fasciatus</i>	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Hieraaetus sp.	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Steppenarend <i>Aquila rapax</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kleine Torenvalk <i>Falco naumanni</i>	-	-	-	-	-	-	-	2	0
Torenvalk <i>F. tinnunculus</i>	+	28	31	5	1	7	-	1	24
Roodpootvalk <i>F. vespertinus</i>	1	1	-	-	6	10	-	1	-
Boomvalk <i>F. subbuteo</i>	-	6	2	1	-	-	-	-	-
Sakervalk <i>F. cherrug</i>	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Slechtvalk <i>F. peregrinus</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Valk sp. <i>Falco</i> sp.	-	2	-	-	2	-	-	-	-
Grote valk <i>Large falcon</i>	-	1	1	-	-	1	-	-	-
Kleine valk <i>Small falcon</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Roofvogels sp. <i>Raptor</i> sp.	-	9	-	-	-	-	-	1	-

* Op 25 april werd ook geteld van 12 tot 14 uur. *On 25 april, another count was made between 12 and 14 h.*